

บทที่ 6

การศึกษาเปรียบเทียบรายกรณี

ความนำ

เพื่อให้การศึกษาเปรียบเทียบเกษตรกรรมทางเลือกและเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวมีความชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเกษตรกรรมแบบเจาะลึกเป็นรายกรณี โดยใช้แบบสอบถาม ชุดที่ 2 สัมภาษณ์เกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมทางเลือกและเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว กลุ่มละ 10 ราย โดยเลือกตัวอย่างเกษตรกรแต่ละครัวเรือนแบบเจาะจง (purposive sampling) ที่มีลักษณะเป็นตัวแทนของการทำเกษตรกรรมทั้ง 2 แบบ จากนั้นนำมาศึกษาเปรียบเทียบด้าน ต้นทุน (costs) และผลตอบแทน (benefits) ว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร ผลการศึกษาเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม สรุปได้ดังนี้

6.1 กลุ่มเกษตรกรรมทางเลือก

กรณีที่ 1 ครอบครัวนายสุดใจ วิไลศิลป์¹

ครอบครัวนายสุดใจ วิไลศิลป์ เป็นครอบครัวที่ทำเกษตรทางเลือกมาตั้งแต่ ปี 2526 โดยแบ่งที่ดินทั้งหมด 89 ไร่ ทำการเกษตรผสมผสาน 17 ไร่ และใช้แรงงานในครัวเรือนทั้งหมด 3 คนในการทำเกษตรกรรมทางเลือก

ลักษณะการเกษตรที่ทำคือ การตัดแปลงที่นาส่วนหนึ่งเป็นบ่อปลา จำนวน 5 บ่อ ขอบบ่อปลาปลูกผลไม้ต่างๆ เช่น มะพร้าว มะม่วง มะละกอ สลับกันไป พื้นที่อีกส่วนหนึ่งเป็นสวนสารพัดประโยชน์โดยปลูกมะม่วง ขนุน มะนาว มะยม มะพร้าว และสมุนไพรต่างๆ รอบสวนปลูกไม้ไผ่รวก ไผ่ตง อีกส่วนหนึ่งเป็นไร่นาสวนผสม ปลูกมะม่วง กล้าย มะขามหวาน มะละกอ น้อยหน่า ละมุด ถั่วเขียว ถั่วเหลือง มะรุม มะกรูด มะนาว พื้นที่ที่เหลือเป็นนาข้าว ซึ่งในฤดูทำนาก็จะมีการเลี้ยงปลาในนาข้าวด้วย ในบริเวณใกล้กับบ่อปลาเป็นลานกว้างมีเรือนเพาะชำ ยุ้งข้าว เล้าไก่ คอกวัว และบ้านพัก

¹ สัมภาษณ์ นายสุดใจ วิไลศิลป์ 19 ตุลาคม 2536

การมีกิจกรรมการผลิตที่หลากหลายอยู่ในพื้นที่เดียวกันนี้ ไม่ได้เกิดขึ้นในช่วง 2-3 ปี แต่เป็นการเริ่มทำจากจุดเล็กแล้วค่อยขยายออกไป ซึ่งกว่าจะมีสภาพเช่นในปัจจุบัน นายสุดใจและครอบครัวต้องใช้ความขยันหมั่นเพียรและอดทนอย่างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในระยะแรกที่ผลผลิตยังได้ผลไม่เต็มที่ ทำให้ไม่ค่อยมีรายได้ แต่ก็สามารถดำเนินชีวิตมาได้ โดยนายสุดใจให้เหตุผลว่าเป็นการทำกรเกษตรที่เน้น การแก้ไขปัญหาปากท้องของครอบครัวตนเองมากกว่าการผลิตเพื่อขาย ดังนั้นในช่วงแรกก็อาศัยผลผลิตในระยะสั้นใช้บริโภคในครัวเรือน เช่น การเลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ทำให้ครอบครัวไม่ต้องซื้อหาอาหารจากตลาด ความจำเป็นในการใช้เงินจึงลดลง

ในระยะแรก ชาวบ้านกล่าวหาว่า นายสุดใจ เป็นคนบ้า ชูटनाเป็นบ่อปลา ทำให้พื้นที่นาเสียหาย แต่จากการยืนยันจัดทำเช่นนี้มา กว่า 10 ปี ผลผลิตต่างๆ เริ่มได้ผล ทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนทัศนคติในทางที่ดีขึ้น

ในฤดูการผลิต ปี 2535-2536 ครอบครัวนายสุดใจ ลงทุนเป็นเงิน 26,430 บาท ขายผลผลิตได้ 77,230 บาท จึงมีรายได้สุทธิจากการทำเกษตรกรรมทางเลือกปีละ 67,510 บาท

นายสุดใจมีสุขภาพที่แข็งแรง เพราะไม่เคยใช้สารเคมีใดๆในการผลิต จึงไม่ได้รับผลกระทบใดๆต่อสุขภาพ อีกทั้งสภาพแวดล้อมในไร่นานายสุดใจมีสภาพร่มเย็น เพราะมีต้นไม้กระจายอยู่เต็มพื้นที่

นายสุดใจมีทัศนคติที่ดีต่อ การทำเกษตรกรรมทางเลือก เพราะครอบครัวไม่อดอยาก ไม่มีหนี้สิน มีกินมีใช้ตลอดปี และยืนยันจะยึดแนวทางของเกษตรกรรมทางเลือกต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 38

ต้นทุนในการทำการเกษตรกรรมทางเลือกของ นายสดใจ วิไลศิลป์

การผลิต	พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ (บาท)	ค่า อาหาร (บาท)	ค่ายา รักษาโรค (บาท)	ค่า * แรงงาน (บาท)	รวม(บาท)
ข้าว	2,060	-	-	3,700	5,760
มะม่วง	-	-	-	-	-
ถั่วเขียว	170	-	-	-	170
ไก่	-	300	-	-	300
ปลา	-	200	-	-	200
วัว	20,000	-	-	-	20,000
รวม					26,430

* หมายถึงแรงงานรับจ้างไม่ใช่แรงงานในครอบครัว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 39

รายได้จากการทำเกษตรกรรมทางเลือกของนายสุจิต วิไลศิลป์

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	ทำพันธุ์	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าว	13 เกวียน	1 เกวียน	1 เกวียน	11 เกวียน	39,000
มะม่วง		*	-	*	15,000
ถั่วเขียว		*	-	*	500
มะละกอ		*	-	*	300
น้อยหน่า		*	-	*	200
มะพร้าว		*	-	*	100
ทับทิม		*	-	*	300
มะรุม		*	-	*	600
มะนาว		*	-	*	5,000
ไก่		*	-	*	-
ปลา		*	-	*	200
วัว	4 ตัว	-	-	4 ตัว	24,000
รวม					77,230

หมายเหตุ * หมายถึง ปริมาณที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ไม่สามารถระบุจำนวนที่แน่ชัดได้

กรณีที่ 2 ครอบครัวนายสุวรรณ บุตรศรี²

ครอบครัวของนายสุวรรณ บุตรศรี ทำการเกษตรทางเลือกมาตั้งแต่ปี 2526 โดยใช้พื้นที่ทั้งหมด 16 ไร่ แบ่งเป็นทำนา 9 ไร่ ขุดบ่อเลี้ยงปลา 6 ไร่ และที่เหลือ 1 ไร่ ใช้เป็นคันทนา ขอบบ่อปลา ซึ่งปลูกต้นไม้ต่างๆ ต้นไม้ที่ปลูกในพื้นที่ดังกล่าวได้แก่ มะพร้าว ชนุน มะม่วง ส้มโอ มะละกอกล้วย สลับกันไป บริเวณรอบพื้นที่ขอบนอกปลูกไม้ยืนต้น ได้แก่ มะขามเทศ กระถิน สะเดา ไม้ตง ไม้ประยูรวงศ์ บริเวณระหว่างบ่อปลา ซึ่งมีทั้งสิ้น 5 บ่อ เป็นลานกว้าง มีขุ่ยข้าว และบ้านพัก ปลูกผักสวนครัวและเลี้ยงไก่ปล่อยให้หากินตามธรรมชาติ ในบ่อปลามีปลาหลายชนิด และมี 1 บ่อที่เชื่อมต่อกับนา มีการเลี้ยงกบในบ่อปลา เมื่อถึงฤดูทำนาปลาในบ่อก็จะไปหาอาหารในนาซึ่งอุจจาระของปลาก็จะกลายเป็นปุ๋ยของต้นข้าว ส่วนในฤดูแล้งจะเอาวัวมาเลี้ยงในนา ลักษณะของการทำการผลิตเช่นนี้ ถือได้ว่าเป็นการทำเกษตรกรรมแบบผสมผสานอย่างเต็มรูปแบบ ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมีหรือยาฆ่าแมลงแต่อาศัยการพึ่งพาและความคุ้มกันและกันระหว่างพืชกับพืชและพืชกับสัตว์

ครอบครัวของนายสุวรรณ มีแรงงานที่ทำการเกษตรแบบผสมผสาน อย่างเต็มเวลาทั้งสิ้น 3 คน ในแต่ละวันแต่ละคนจะทำงานตามความรับผิดชอบ โดย นายสุวรรณมีหน้าที่ดูแลต้นไม้ทั่วไป ภรรยาทำหน้าที่ให้อาหารไก่ กบ และปลา ลูกชายดูแลนาและต้นไม้ตามคันทนา ซึ่งในฤดูปักดำ และเก็บเกี่ยวแต่ละคนต้องทำงานหนัก ประมาณวันละ 8-9 ชั่วโมง แต่นอกฤดูทำนาแต่ละคนจะทำงานน้อยลงประมาณ วันละ 4-5 ชั่วโมง

สำหรับผลผลิตต่างๆ ที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือนแล้ว ลูกสาวซึ่งแยกครอบครัวไปแล้วจะเป็นผู้นำไปขายที่ อ.หนองบัว บางครั้งเมื่อผลผลิตมีปริมาณมากก็นำใส่รถตุ้ลงมาขายที่ตลาด 4 มุมเมือง รังสิต

ในฤดูกาลผลิตปี 2535-2536 นายสุวรรณ ลงทุนเป็นเงิน 18,344 บาท ขายผลผลิตได้ 77,030 บาท จึงมีรายได้สุทธิเท่ากับ 58,186 บาท

ปัจจุบันนี้นายสุวรรณ มีสุขภาพแข็งแรง ไม่เคยรับประทานยาหรือเสียค่าพยาบาลใดๆ ไร่นาของนายสุวรรณ ยังมีส่วนทำให้สภาพแวดล้อมดีขึ้น เพราะเต็มไปด้วยต้นไม้ และน้ำจากบ่อปลา

² สัมภาษณ์ นายสุวรรณ บุตรศรี 19 ตุลาคม 2536.

ส่งความชุ่มชื้นไปทั่วบริเวณ ลุงสุวรรณ รักษาการทำการเกษตรเช่นนี้ เพราะทำให้ครอบครัวมีความสุข
เนื่องจาก ไม่มีหนี้สิน มีกินมีใช้ตลอดปี

ตารางที่ 40
ต้นทุนในการทำการเกษตรกรรมทางเลือกของ นายสุวรรณ บุตรศรี

การผลิต	พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ (บาท)	อาหาร (บาท)	ค่ายา รักษาโรค (บาท)	ค่า * แรงงาน (บาท)	รวม(บาท)
ข้าว	1,200	-	-	16,200	17,900
ไก่	-	200	96	-	296
ปลา	-	-	-	-	-
กบ	500	148	-	-	648
รวม					18,844

* หมายถึงแรงงานรับจ้างไม่ใช่แรงงานในครอบครัว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 41

รายได้จากผลผลิตเกษตรกรรมทางเลือกของนายสุวรณ บุตรศรี

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	จำหน่าย	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าว	15 เกวียน	1 เกวียน	1 เกวียน	13 เกวียน	58,130
มะม่วง	*	*	-	*	1,500
ขนุน	*	*	-	*	500
มะละกอ	*	*	-	*	9,600
ฝรั่ง	*	*	-	*	400
กล้วย	*	*	-	*	1,200
มะกรูด	*	*	-	*	500
มะขามเทศ	*	*	-	*	1,000
ฟักทอง	*	*	-	*	200
ไก่	*	*	-	*	2,000
ปลา	*	*	-	*	2,000
กบ	*	*	-	*	ยังไม่มีรายได้
รวม					77,030

* หมายถึงปริมาณที่ถูกสัมภาษณ์ไม่สามารถระบุจำนวนที่แน่นอนได้

กรณีที่ 3 ครอบครัวของนายหนต์ บุตรศรี^๓

นายหนต์ บุตรศรี เป็นน้องชายของนายสุวรรณ บุตรศรี อพยพเข้ามาอยู่ที่หมู่บ้านอุดมพัฒนา ในปี 2511 โดยการทำไร่ข้าวโพดเหมือนกับเกษตรกรรายอื่น ในปี 2532 ได้เปลี่ยนวิธีการผลิตแบบเชิงเดี่ยวมาเป็นการผลิตแบบผสมผสานโดยการใช้ที่ดิน 10 ไร่ ทำนา ปลูกพืช หลายชนิดคือ มะม่วง มะขามหวาน มะละกอ น้อยหน่า ขนุน ถั่วฝักยาว ไม้ตง มะขาม มะนาวและ เลี้ยงสัตว์อีกหลายอย่าง คือ วัว หมู ไก่พื้นบ้าน เป็ดเทศ ปลาตะเพียน และปลานิล

นายหนต์ปลูกผลไม้ต่างๆ ไว้ตามขอบบ่อปลา และรอบๆตัวบ้าน ขณะเดียวกันก็เลี้ยงไก่พื้นบ้านและเป็ดเทศแบบปล่อยตามธรรมชาติ ซึ่งอุจจาระของไก่และเป็ดจะเป็นปุ๋ยให้พืชต่างๆ ส่วน หมู เลี้ยงในคอก อุจจาระของหมูใช้เป็นปุ๋ยให้แก่พืชต่างๆเช่นกัน ในช่วงแล้งจะนำวัวไปเลี้ยงในนาเพื่อให้อุจจาระของวัวเป็นปุ๋ยแก่ข้าวในฤดูทำนา ส่วนฤดูฝนจะนำแหน ที่มีอยู่ในบ่อปลาไปปล่อยในนาข้าว ซึ่งนอกจากจะเป็นอาหารของปลาแล้วยังช่วยให้ข้าวเจริญงอกงามดีอีกด้วย

ครอบครัวของนายหนต์ มีแรงงานทั้งสิ้น 7 คนแต่ทำการเกษตรแบบผสมผสานเพียง 3 คน และเนื่องจาก พื้นที่ในการทำเกษตรแบบผสมผสานมีเพียง 10 ไร่ นอกฤดูทำนาและเก็บเกี่ยวจะใช้เวลาในการทำงานแต่ละวัน ประมาณ 4-5 ชั่วโมง ส่วนในฤดูปักดำและเก็บเกี่ยวจะทำงานเพิ่มขึ้นเป็นวันละ 6-7 ชั่วโมง เป็นเวลาประมาณ 2 เดือน

เนื่องจากครอบครัว นายหนต์ เพิ่งเริ่มหันมาทำการเกษตรแบบผสมผสานประมาณ 4 ปี จึงมีรายได้จากการผลิตแบบนี้ไม่มากนัก แต่ รายจ่ายในครอบครัวก็ลดลง เพราะผลผลิตต่างๆจากพืช และสัตว์ มีให้บริโภคตลอดปี

ในฤดูการผลิตปี 2535-2536 นายหนต์ลงทุนทั้งสิ้น 53,910 บาทขายผลผลิตได้ 90,650 บาท มีรายได้สุทธิจากการทำเกษตรกรรมทางเลือก 36,740 บาท

นายหนต์มีสุขภาพแข็งแรง เพราะไม่ใช้สารเคมีในการผลิตจึงไม่มีผลกระทบต่อสุขภาพและ ไร่ของนายหนต์ก็มีส่วนช่วยให้สุขภาพแวดล้อมของหมู่บ้านดีขึ้นด้วย เขาได้ตัดสินใจที่จะทำการเกษตร

^๓ สัมภาษณ์ นายหนต์ บุตรศรี 21 ตุลาคม 2536.

เช่นนี้ต่อไปเพราะมีงานทำตลอดปี ทำให้ไม่ต้องหมกมุ่นกับการพนันหรืออบายมุขต่างๆซึ่งทำให้มีสุขภาพจิตที่ดี ครอบครัวมีความสุข

ตารางที่ 42

ต้นทุนในการทำการเกษตรกรรมทางเลือกของ นายหันธ์ บุตรศรี

การผลิต	พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ (บาท)	ค่า อาหาร (บาท)	ค่ายา รักษาโรค (บาท)	ค่า แรงงาน (บาท)	รวม(บาท)
ข้าว	2,410	-	-	14,300	16,710
หมู	2,000	500	-	-	2,500
เป็ด	200	300	-	-	500
ไก่	100	100	-	-	200
วัว	34,000	-	-	-	34,000
รวม					53,910

ศูนย์วิทยพัชการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 43

รายได้จากผลผลิตเกษตรกรรมทางเลือกของนายหัตต์ บุตรศรี

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	ทำพันธุ์	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าว	8 เกวียน	1/2 เกวียน	1/2 เกวียน	7 เกวียน	21,130
มะม่วง	*	*	-	*	4,800
น้อยหน่า	*	*	-	*	150
กล้วย	*	*	-	*	300
หมู	4 ตัว	-	2 ตัว	2 ตัว	7,000
เป็ด	100 ตัว	20 ตัว	30 ตัว	50 ตัว	1,200
ไก่	50 ตัว	20 ตัว	10 ตัว	20 ตัว	500
วัว	10 ตัว	-	-	10 ตัว	55,000
รวม					90,650

หมายเหตุ * หมายถึงปริมาณที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ไม่สามารถระบุจำนวนที่แน่นอนได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีที่ 4 ครอบครัวของนายคลัง ศิริเจตน์⁴

นายคลัง ศิริเจตน์ ปัจจุบันอายุ 72 ปี เคย ทำการเกษตรแบบเชิงเดี่ยว คือทำนาและทำไร่ เช่นเดียวกับเกษตรกรรายอื่น ในปี 2529 ขณะที่มีอายุได้ 65 ปี เริ่มตัดแปลงที่นาที่มีอยู่ 35 ไร่ ทำไร่นาสวนผสม ซึ่งเป็นเกษตรกรรมทางเลือกอีกรูปแบบหนึ่ง เหตุผลที่หันมาทำการไร่นาสวนผสม เพราะพื้นที่ที่มีอยู่ไม่เหมาะกับการทำนา ประกอบกับเคยฟัง พระดำรัสของสมเด็จพระเจ้า ว่าเกษตรกรควรปลูกไม้ผล จึงจะดี จึงตัดสินใจหันมาทำทั้งๆที่อายุมากแล้ว

ลักษณะไร่นาสวนผสมของนายคลัง ประกอบไปด้วยพื้นที่นา เพียง 3 ไร่ 2 งาน บ่อปลา 3 บ่อ ในพื้นที่ 2 ไร่ พื้นที่เหลือเป็นสวนผลไม้โดยเฉพาะมะม่วง และมะขามหวานซึ่งเริ่มให้ผลผลิตแล้ว ประมาณ 60 % แต่ขณะนี้รายได้ส่วนใหญ่มาจากการขายกิ่งพันธุ์มะม่วง มะขามหวาน และส้มโอ ส่วนนาที่ทำเพียง 3 ไร่ 2 งานนั้น เพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก

ครอบครัวของนายคลัง ที่อยู่ร่วมกันในปัจจุบันมีเพียง 4 คน คือ นายคลัง ภรรยาและหลานอีก 2 คน ส่วนลูกๆแยกครอบครัวไปแล้ว แรงงานที่ทำไร่นาสวนผสมจึงมีเพียง 2 คนเท่านั้น โดยนายคลัง ใช้เวลาส่วนใหญ่ดูแลต้นไม้ และกิ่งพันธุ์ ส่วนภรรยามีหน้าที่ขายกิ่งพันธุ์ เวลาในการทำงานตามปกติ ประมาณ วันละ 4-5 ชั่วโมง เพราะต้นไม้ส่วนใหญ่โตหมดแล้ว ส่วนฤดูปักดำจะต้องทำงานเพิ่มขึ้นเฉลี่ยวันละ 6-7 ชั่วโมง เป็นเวลาประมาณ 2 เดือน ส่วนภรรยามีเวลาในการทำงานน้อยกว่าเพราะดูแลเฉพาะการขายกิ่งพันธุ์ จึงมีเวลาพักผ่อน ไปทำบุญที่วัดและร่วมงานบุญในที่ต่างๆเสมอ

ในฤดูกาลผลิต ปี 2535-2536 นายคลัง ลงทุนเป็นเงิน 5,720 บาท ขายผลผลิตได้ 48,000 บาท มีรายได้สุทธิจากการทำเกษตรกรรมทางเลือก 42,280 บาท

ถึงแม้ว่านายคลังจะมีอายุมากแล้ว แต่สุขภาพยังแข็งแรงมาก และมีความสุขกับการทำงานในไร่นาของตน ไม่มีหนี้สิน นายคลังเป็นบุคคลตัวอย่างของหมู่บ้านที่ชาวบ้านกล่าวยกย่องว่า ชยันต์ทำมาหากิน และนายคลัง มีความตั้งใจที่จะทำการเกษตรในลักษณะเช่นนี้ เพื่อเป็นมรดก แก่ลูกหลานต่อไป

⁴ สัมภาษณ์ นายคลัง ศิริเจตน์ 21 ตุลาคม 2536.

ตารางที่ 44

ต้นทุนในการทำการเกษตรกรรมทางเลือกของ นายคลัง ศิริเจตน์

การผลิต	พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ (บาท)	ค่า อาหาร (บาท)	ค่ายา รักษาโรค (บาท)	ค่า * แรงงาน (บาท)	รวม(บาท)
ข้าว	1,020	-	-	500	1,920
มะขามหวาน	4,500	-	-	-	4,500
ปลา	200	-	-	-	200
รวม					7,720

* หมายถึงแรงงานรับจ้างไม่ใช่แรงงานในครอบครัว

ตารางที่ 45

รายได้จากการทำเกษตรกรรมทางเลือกของนายคลัง ศิริเจตน์

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	ทำพันธุ์	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าว	2 เกวียน	1 เกวียน	1 เกวียน	-	-
มะขามหวาน	100 กก.	-	-	100 กก.	13,000
มะม่วง	400 กก.	50 กก.	-	350 กก.	5,000
กิ่งพันธุ์ต่างๆ	1,200 กิ่ง	-	-	1,200 กิ่ง	30,000
ปลา	-	-	-	-	-
รวม					48,000

* หมายถึงปริมาณที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ไม่สามารถระบุจำนวนที่แน่นอนได้

กรณีที่ 5 ครอบครัวของนายสงคราม คิริเจตน์ ^๕

นายสงคราม คิริเจตน์ เป็นลูกชายของ นายคลัง คิริเจตน์และเป็นเกษตรกรที่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง ใช้ที่ดินที่พ่อแม่แบ่งให้ 18 ไร่ ในการทำไร่นาสวนผสม ตั้งแต่ปี 2533 โดยแบ่งเป็นที่นา 8 ไร่ สวนพริก 3 ไร่ ทำไร่ 5 ไร่ และบ่อปลา 2 ไร่ เหตุผลที่ทำให้การเกษตรแบบนี้เพราะได้รับอิทธิพลจากนายคลังผู้เป็นพ่อ ประกอบกับได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน

พื้นที่นาและสวนพริก ของนายสงคราม อยู่ติดกับลำห้วยธรรมชาติซึ่งมีน้ำตลอดปีแต่ในฤดูแล้งน้ำจะน้อยลง นายสงครามจึงขุดบ่อเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดปีและใช้บริเวณขอบบ่อปลูก ไม้ผล เช่น มะม่วง มะละกอ กัลย และพืชผักสวนครัวต่างๆ บริเวณไร่จะปลูกไม้ยืนต้น เช่น ชุนน มะขามหวาน มะม่วง สลับกับการปลูกพืชไร่ระยะสั้น เช่น ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ถั่วเหลือง และถั่วเขียว บริเวณคันนาปลูกสะเดาเพื่อใช้เป็นร่มเงาบังแดดและในอนาคตจะนำใบมาใช้เป็นยาฆ่าแมลง นอกจากนี้ยังเลี้ยงไก่พื้นเมืองไว้เพื่อบริโภคและกินไข่อีกด้วย

ครอบครัวของนายสงครามมีทั้งสิ้น 4 คน โดยมี นายสงครามและภรรยางานในไร่นาสวนผสมเต็มเวลา เฉลี่ยวันละ 4-5 ชั่วโมง ส่วนลูก 2 คนยังเล็กและเรียนหนังสือ มีเวลามาช่วยงานเป็นครั้งคราวเท่านั้น

ในฤดูการผลิตปี 2535-2536 นายสงคราม ลงทุนเป็นเงิน 14,525 บาท ขายผลผลิตได้ 21,600 บาท มีรายได้สุทธิจากการทำเกษตรกรรมทางเลือก 7,075 บาท ซึ่งเป็นรายได้ที่ค่อนข้างน้อย เนื่องจากเพิ่งเริ่มต้นเพียง 3 ปี พืชหลายชนิดที่ลงทุนปลูกไว้ในปีที่ 1 และปีที่ 2 เช่น มะม่วง มะขามหวาน ยังไม่ให้ผลผลิต แต่ เนื่องจาก รายจ่ายของครอบครัวมีน้อยจึงสามารถดำรงชีพอยู่ได้ เพราะสามารถ นำเอาผลผลิต เช่น ไข่ ปลาและพืชผักต่างๆมาบริโภคได้ตลอดปี เช่น ผักสวนครัว มะละกอ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามนายสงครามและภรรยา มีทัศนคติที่ดีต่อการทำเกษตรกรรมทางเลือก และหวังว่า ในเวลาอีก 2-3 ปีข้างหน้าจะมีรายได้ดีขึ้น และทำให้ชีวิตครอบครัวมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น

^๕ สัมภาษณ์ นายสงคราม คิริเจตน์ 21 ตุลาคม 2536.

ตารางที่ 46

ต้นทุนในการทำการเกษตรกรรมทางเลือกของ นายสงคราม ศิริเจตน์

การผลิต	พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ (บาท)	ค่า อาหาร (บาท)	ค่ายา รักษาโรค (บาท)	ค่า* แรงงาน (บาท)	รวม(บาท)
ข้าว	720	-	-	1,000	1,720
ข้าวโพด	4,500	-	-	2,410	6,910
ข้าวฟ่าง	250	-	-	-	200
ถั่วเขียว	550	-	-	2,100	2,650
พริก	-	500	-	-	1,745
ไก่	960	300	-	-	1,260
ปลา	-	40	-	-	40
รวม					14,525

* หมายถึงแรงงานรับจ้างไม่ใช่แรงงานในครอบครัว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 47

รายได้จากผลผลิตเกษตรกรรมทางเลือกของนายสงคราม ตีริเจตน์

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	ทำพันธุ์	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าว	350 ถัง	100 ถัง	100 ถัง	150 ถัง	5,100
ข้าวโพด	12 เกวียน	-	12 เกวียน	12 เกวียน	3,700
ข้าวฟ่าง	17 กระสอบ	-	17 กระสอบ	17 กระสอบ	4,500
ถั่วเขียว	10 ถัง	-	10 ถัง	10 ถัง	1,300
พริก	500 กก.	20 กก.	480 กก.	480 กก.	7,000
ไก่	80 ตัว	*	*	-	-
ปลา	2 บ่อ	*	*	-	-
รวม					21,600

* หมายถึงปริมาณที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ไม่สามารถระบุจำนวนที่แน่นอนได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีที่ 6 ครอบครัวของนายสุวรรณ แก้วแสง⁶

ครอบครัวนายสุวรรณ แก้วแสง เพิ่งหันมาทำเกษตรแบบผสมผสานเมื่อปี 2533 นายสุวรรณ มีที่ดินทั้งหมด 40 ไร่ ได้ตัดแปลงที่นา 10 ไร่ เป็นสวนผลไม้ 6 ไร่ ซุดบ่อเลี้ยงปลา 4 บ่อในพื้นที่ 3 ไร่ และปลูกบ้านพักอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกันในพื้นที่ 1 ไร่ พื้นที่เหลือ อีก 30 ไร่ ยังคงเป็นนาซึ่ง เชื่อมต่อกับสวนผลไม้และบ่อปลา

ในสวนผลไม้ประกอบไปด้วย มะพร้าว มะม่วง มะละกอ ขนุน น้อยหน่า แคน ซึ่งปลูกสลับกัน ไป ส่วนในบ่อเลี้ยงปลาประกอบด้วยปลาหลายชนิด ในฤดูฝนจะปล่อยปลาเข้าไปในนาข้าว ส่วนในฤดู แล้งเลี้ยงวัวในที่นาซึ่งมูลวัวและปลาจะกลายเป็นปุ๋ยแก่ข้าวในนาต่อไป

แรงงานที่ทำการผลิตแบบเต็มเวลาในครอบครัวมี 3 คน โดยนายสุวรรณ และภรรยาทำหน้าที่ดูแลสวนผลไม้ นา และบ่อปลา ลูกชายอีก 1 คนมีหน้าที่เลี้ยงวัวและช่วยงานในช่วงปักดำและเก็บเกี่ยว ส่วนลูกอีก 2 คน ยังเรียนหนังสือจึงไม่สามารถช่วยงานได้เต็มเวลา ซึ่งเวลาที่ใช้ในการผลิต โดยเฉลี่ยประมาณ 5-6 ชั่วโมง/วัน และในฤดูปักดำหรือเก็บเกี่ยวจะเพิ่มขึ้น วันละ 7-8 ชั่วโมง

ในฤดูการผลิตปี 2535-2536 ครอบครัวของนายสุวรรณ ลงทุนเป็นเงิน 52,000 บาท ขาย ผลผลิตได้ 118,800 มีรายได้สุทธิ 66,800 บาท

เหตุที่นายสุวรรณมีรายได้มากกว่านายสงคราม เนื่องจากนายสุวรรณมีรายได้จากการซื้อวัว มาเลี้ยงช่วงสั้นๆ แล้วขายไป ซึ่งวิธีการซื้อวัวมาเลี้ยงช่วงสั้นๆแล้วขายไปเช่นนี้กำลังเป็นที่นิยมของ เกษตรกรหมู่บ้านอุดมพัฒนาในปัจจุบัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶ สัมภาษณ์ นายสุวรรณ แก้วแสง 20 ตุลาคม 2536.

ตารางที่ 48

ต้นทุนในการทำการเกษตรกรรมทางเลือกของ นายสุวรรณ แก้วแสง

การผลิต	พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ (บาท)	ค่า อาหาร (บาท)	ค่ายา รักษาโรค (บาท)	ค่า * แรงงาน (บาท)	รวม(บาท)
ข้าว	1,600	-	-	17,000	18,600
ปลา	-	-	-	-	-
วัว	33,000	-	400	-	33,400
รวม					52,000

* หมายถึงแรงงานรับจ้างไม่ใช่แรงงานในครอบครัว

ตารางที่ 49

รายได้จากการทำการเกษตรกรรมทางเลือกของนายสุวรรณ แก้วแสง

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	ทำพันธุ์	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าว	20 เกวียน	1/2 เกวียน	1/2 เกวียน	19 เกวียน	64,000
ปลา	-	*	*	/	800
วัว	6 ตัว	-	-	6 ตัว	54,000
ผลไม้ต่างๆ	ยังไม่มีผลผลิต	-	-	-	-
รวม					118,800

* หมายถึงปริมาณที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ไม่สามารถระบุจำนวนที่แน่นอนได้

กรณีที่ 7 ครอบครัวนายทองหล่อ แก้วประภา ⁷

ครอบครัวนายทองหล่อ ทำการเกษตรแบบผสมผสานตั้งแต่ปี 2526 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับ
ลุงสุดใจ และลุงสุวรรณ โดยใช้พื้นที่ 26 ไร่ ทำนา ทำสวนผลไม้ ทำไร่ และเลี้ยงปลาในบ่อและใน
นาข้าว

พืชที่นายทองหล่อ ปลูกในสวนและบริเวณขอบบ่อ ได้แก่ มะละกอ กล้วย มะม่วง มะพร้าว
ขนุน ละคร น้อยหน่า ส่วนพืชไร่ระยะสั้นได้แก่ ถั่วเขียวและถั่วเหลืองซึ่งปลูกเพื่อเสริมความสมบูรณ์
ให้แกดิน สำหรับนั้นเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักแต่หากมีผู้มาซื้ออีก
ชาย การทำนาทำเพื่อมีข้าวไว้กินในครัวเรือนให้ได้ตลอดปีที่เหลือจึงขายทิ้งนี้เพื่อประหยัดรายจ่ายใน
ครัวเรือนและนำรายได้ไปใช้ในด้านอื่นตามต้องการ ซึ่งนายทองหล่อตั้งใจทำการเกษตรเช่นนี้เพื่อ
การบริโภคเองเป็นหลักมากกว่ามีวัตถุประสงค์ในการผลิตเพื่อป้อนตลาด

สมาชิกในครอบครัวที่เป็นหลัก มีจำนวน 3 คน คือ นายทองหล่อเอง ภรรยา และบุตรชาย
1 คนซึ่งกำลังเรียนหนังสือ ลูกคนอื่นแยกครอบครัวไปแล้ว ค่าใช้จ่ายในครอบครัวจึงมีน้อยเพราะนอก
จากสมาชิกน้อยแล้ว ผลผลิตส่วนใหญ่ก็นำมาบริโภคในครัวเรือนโดยไม่ต้องซื้อจากตลาด

ในฤดูกาลผลิต 2535-2536 ครอบครัวนายทองหล่อ ลงทุนเป็นเงิน 13,740 บาท ขายผล
ผลิตได้เป็นเงิน 56,380 บาท มีรายได้สุทธิ 42,640 บาท

นายทองหล่อและภรรยาใช้เวลาในการทำงาน เฉลี่ยวันละ 5-6 ชั่วโมง และในฤดูปักดำ
และเก็บเกี่ยวจะทำงานเพิ่มขึ้นเป็นวันละประมาณ 7-8 ชั่วโมง

⁷ สัมภาษณ์นายทองหล่อ แก้วประภา วันที่ 21 ตุลาคม 2536.

ตารางที่ 50
ต้นทุนในการทำการเกษตรกรรมทางเลือกของ นายทองหล่อ แก้วประภา

การผลิต	ค่า พันธุ์พืช (บาท)	ค่า * แรงงาน (บาท)	รวม(บาท)
ข้าว	480	4,700	8,180
ถั่วเขียว	720	2,120	2,840
ถั่วเหลือง	900	1,820	2,720
รวม			13,740

* หมายถึงแรงงานรับจ้างไม่ใช่แรงงานในครอบครัว

ตารางที่ 51
รายได้จากการทำการเกษตรกรรมทางเลือกของนายทองหล่อ แก้วประภา

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	ทำพันธุ์	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าว	11 เกวียน	1/2 เกวียน	1/2 เกวียน	10 เกวียน	34,900
ถั่วเขียว	10 กระสอบ	-	-	10 กระสอบ	9,400
ถั่วเหลือง	24 หาบ	-	-	24 หาบ	10,080
มะม่วง	*	*	*	*	2,000
มะพร้าว	*	*	*	*	*
ขนุน	*	*	*	*	*
ปลา	*	*	*	*	*
ไก่	*	*	*	*	*
รวม					56,380

* หมายถึงปริมาณที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ไม่สามารถระบุจำนวนที่แน่นอนได้

กรณีที่ 8 ครอบครัวนายสังเวียน บุญรอด^๑

นายสังเวียน บุญรอดเพิ่งหันมาทำเกษตรกรรมทางเลือกแบบไร่นาสวนผสม เมื่อปี 2535 เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากเพื่อนบ้าน ประกอบกับได้รับการสนับสนุนด้านสินเชื่อจากสหกรณ์การเกษตรหนองบัว 2 ซึ่งเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของสหกรณ์สามารถจัดตั้งกลุ่มทำโครงการขอความสนับสนุนจากสหกรณ์ได้ นายสังเวียนจึงเข้าร่วมโครงการกับนายหันธ์ บุตรศรี ขอการสนับสนุนด้านงบประมาณและสินเชื่อในโครงการฟื้นฟูการเกษตรจากสหกรณ์ฯ จนได้รับการสนับสนุน จึงได้ปรับที่นาประมาณ 2 ไร่ ขุดบ่อเลี้ยงปลาและทำเป็นสวนผลไม้อีก 2 ไร่ ส่วนที่ดินที่เหลือยังคงเป็นที่นาประมาณ 30 ไร่และเป็นที่เนินซึ่งใช้ทำไร่ประมาณ 18 ไร่

ลักษณะการผลิตของนายสังเวียน คือ ปลูกผลไม้ต่างๆ บริเวณขอบบ่อปลา เช่น กล้วย มะนาว มะละกอ มะพร้าว ที่สวนปลูก มะม่วง ขนุน ในบ่อปลาเลี้ยงปลานิล ปลาตะเพียน ปลายี่สก ส่วนพื้นที่นายังคงทำนาต่อไป การทำเช่นนี้คือ รูปแบบของไร่นาสวนผสมอันเป็นเกษตรกรรมทางเลือกรูปแบบหนึ่ง

ครอบครัวของนายสังเวียน มีแรงงานที่ทำการเกษตรของครอบครัวทั้งสิ้น 3 คน ใช้เวลาในการทำงานเท่ากับเกษตรกรอื่นๆ คือเฉลี่ยวันละ 5-6 ชั่วโมง ในฤดูกาลผลิต 2535-2536 นายสังเวียนลงทุนเป็นเงิน 13,720 บาท ขายผลผลิตได้ 38,350 บาท มีรายได้สุทธิ 24,630 บาทซึ่งรายได้ส่วนใหญ่ ยังคงมาจากการขายข้าวและข้าวโพด เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ ครอบครัวของนายสังเวียน เพิ่งจะเริ่มทำไร่นาสวนผสมเพียง 2 ปี ผลผลิตจากพืชชนิดอื่นๆ จึงยังไม่ได้ผล

อย่างไรก็ตาม ครอบครัวของนายสังเวียนมีอาหารบริโภค ตลอดปี เนื่องจากสามารถนำผลผลิต เช่น ปลา และพืชผักต่างๆ ในสวนมาใช้บริโภคโดยไม่ต้องหาซื้อจากตลาด นายสังเวียน คาดหวังว่าในอนาคตจะมีรายได้มากขึ้นและครอบครัวจะมีฐานะมั่นคงมากขึ้นกว่าที่ผ่านมา

^๑ สัมภาษณ์ นายสังเวียน บุญรอด 20 ตุลาคม 2536.

ตารางที่ 52

ต้นทุนในการทำการเกษตรกรรมทางเลือกของ นายสังเวียน นุชรอด

การผลิต	พื้นที่ พื้นที่ พื้นที่ (บาท)	ค่า แรงงาน (บาท)	รวม(บาท)
ข้าว	720	760	1,480
ข้าวโพด	560	5,700	6,260
ปลานิล	1,000	-	1,000
ปลาตะเพียน	700	-	700
ปลาชี่สก	2,000	-	2,000
รวม			13,720

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 53

รายได้จากการทำเกษตรกรรมทางเลือกของนายสังเวียน นุญรอด

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	ทำพันธุ์	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าว	7 เกวียน	1/2 เกวียน	1/2 เกวียน	6 เกวียน	18,000
ข้าวโพด	160 ลูก	-	-	160 ลูก	20,000
กล้วย	*	*	*	*	-
มะนาว	*	*	*	*	200
มะพร้าว	*	*	*	*	150
ปลานิล	*	*	*	-	-
ปลาตะเพียน	*	*	*	-	-
ปลาชี่สก	*	*	*	-	-
รวม					38,350

* หมายถึงปริมาณที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ไม่สามารถระบุจำนวนที่แน่นอนได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีที่ ๑ ครอบครัวนายโต รุ่งสันเทียะ

นายโต รุ่งสันเทียะ ทำเกษตรกรรมทางเลือกในรูปแบบของไร่นาสวนผสม ตั้งแต่ ปี 2530 โดยก่อนหน้านั้น ทำไร่เพียงอย่างเดียวต่อมาได้ดัดแปลงพื้นที่ 10 ไร่ในการทำนา ปรับพื้นที่อีก 4 ไร่ เพื่อทำเป็นสวนผลไม้และซุบ่อเลี้ยงปลา ส่วนพื้นที่เหลือประมาณ 30 ไร่ ยังคงปลูกพืชไร่ระยะสั้น

พื้นที่สวน 4 ไร่ ทำการเกษตรแบบผสมผสาน โดยการปลูกผลไม้หลายชนิด เช่น มะม่วง มะขามหวาน มะละกอ น้อยหน่า ชุนน มะรุยม ไม้รวก และพืชสวนครัวชนิดต่างๆ เช่น พริก มะเขือ ตะไคร้ โหระพา กะเพราฯ ฯลฯ ส่วนปลาที่เลี้ยงไว้ในบ่อ ได้แก่ ปลานิล และในบริเวณรอบบ้านซึ่งตั้งอยู่ในที่เดียวกับสวนได้เลี้ยงไก่พื้นเมือง ซึ่งพืชและสัตว์เหล่านี้ผลิตไว้บริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก หากเหลือจึงนำไปขาย ส่วนที่ไร่นั้นสามารถปลูกพืชระยะสั้นได้เพียง 18 ไร่ เท่านั้น ซึ่งพืชที่ปลูกได้แก่ ข้าวโพดและถั่วเขียว พืชไร่นี้ส่วนใหญ่นำไปขายเพื่อนำเงินไปใช้จ่ายในด้านอื่นๆ

ขณะนี้ผลไม้ในสวนให้ผลผลิตประมาณ 30 % จึงมีรายได้จากส่วนนี้ไม่มากนักในปี 2535-2536 นายโตลงทุนเป็นเงิน 10,690 บาท ขายผลผลิตได้ 20,950 บาท จึงมีรายได้สุทธิ 10,260 บาท

อย่างไรก็ตามครอบครัวของนายโตสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข เพราะมีผลผลิตจากพืชและสัตว์ใช้ในการบริโภคตลอดทั้งปี ทำให้มีรายจ่ายน้อย และรายได้เพียงปีละ 10,260 บาท ดังกล่าวยังสามารถส่งเป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษาของบุตรชาย ในระดับ ปวช. ได้อีกด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สัมภาษณ์ นายโต รุ่งสันเทียะ 22 ตุลาคม 2536.

ตารางที่ 54

ต้นทุนในการทำการเกษตรกรรมทางเลือกของ นายโต รุ่งสันเทียะ

การผลิต	พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ (บาท)	ค่า อาหาร (บาท)	ค่ายา รักษาโรค (บาท)	ค่า * แรงงาน (บาท)	รวม(บาท)
ข้าว	720	-	-	6,300	7,020
วัว	2,600	-	700	-	3,300
ไก่	200	500	-	-	700
ปลานิล	300	-	-	-	300
รวม					10,690

* หมายถึงแรงงานรับจ้างไม่ใช่แรงงานในครอบครัว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 55

รายได้จากการทำเกษตรกรรมทางเลือกของนายโต รุ่งสันเทียะ

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	ทำพันธุ์	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าว	8 เกวียน	1 เกวียน	1 เกวียน	6 เกวียน	18,600
มะม่วง	70 ต้น	*	-	*	300
มะขาม	50 ต้น	*	-	-	ยังไม่ได้ผลผลิต
มะละกอ	10 ต้น	*	-	-	-
น้อยหน่า	30 ต้น	*	-	*	700
ขนุน	8 ต้น	*	-	-	-
มะรุม	10 ต้น	*	-	*	150
พริก	60 ต้น	*	*	*	1,000
มะเขือ	40 ต้น	*	*	*	200
วัว	14 ตัว	-	-	-	-
ไก่	14 ตัว	*	-	-	-
ปลา	1 บ่อ	*	-	-	-
รวม					20,950

* หมายถึงปริมาณที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ไม่สามารถระบุจำนวนที่แน่นอนได้

กรณีที่ 10 ครอบครัวนายสวัสดิ์ วงษ์จันทร์นา ¹⁰

นายสวัสดิ์ ทำเกษตรกรรมทางเลือกในรูปแบบของไร่นาสวนผสม ในปี 2530 โดยมีพื้นที่นา 4 ไร่ พื้นที่สวน 30 ไร่ พื้นที่เลี้ยงสัตว์ 22 ไร่ และบ่อปลาซึ่งอยู่สวนอีก 1 ไร่ ในพื้นที่สวน มีการปลูกมะม่วง มะขามหวาน และพริก ส่วนปลาที่เลี้ยงได้แก่ ปลานิล และปลาทะเพียน พื้นที่เลี้ยงสัตว์นั้นใช้เลี้ยงวัวในฤดูฝน ส่วนในฤดูแล้งจะนำไปเลี้ยงในที่นาเพื่อเพิ่มปุ๋ยให้แก่นาข้าว

ครอบครัวนายสวัสดิ์มีแรงงานที่เกษตรกรรมผสมผสาน 1 คน คือนายสวัสดิ์ ส่วนแม่ พี่สาว และพี่ชาย มีอาชีพอื่นเป็นหลักอยู่แล้วไม่สามารถช่วยได้เต็มที่ ดังนั้น นายสวัสดิ์จึงใช้เวลาส่วนใหญ่ในแต่ละวันอยู่ในไร่นา ประมาณ วันละ 4-5 ชั่วโมงแต่ในฤดูปักดำและเก็บเกี่ยวจะต้องใช้เวลามากขึ้น และไม่สามารถดูแลวัวที่เลี้ยงไว้ได้จึงต้องจ้างผู้อื่นเลี้ยงแทน

รายได้ส่วนใหญ่มาจาก การขายวัว และพริก เนื่องจากข้าวที่ปลูกในแต่ละปีเก็บไว้เพื่อบริโภคและทำพันธุ์ทั้งหมด ส่วนสวนผลไม้ยังไม่ค่อยได้ผล และปลาก็กินเลี้ยงไว้เพื่อบริโภคเช่นกัน ในปี 2535-2536 นายสวัสดิ์ลงทุนเป็นเงิน 29,080 บาท ขายผลผลิตได้ 44,000 บาท มีรายได้สุทธิ 14,920 บาท

อย่างไรก็ตามนายสวัสดิ์ยังมีความหวังอยู่กับ มะขามหวาน และมะม่วง ซึ่งเมื่อได้ผลผลิตจะสร้างรายได้ให้มากขึ้นและเป็นรายได้ที่มั่นคงกว่าการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวที่เคยทำมาในอดีต

¹⁰ สัมภาษณ์ สวัสดิ์ วงษ์จันทร์นา 22 ตุลาคม 2536.

ตารางที่ 56

ต้นทุนในการทำการเกษตรกรรมทางเลือกของ นายสวัสดิ์ วงษ์จันทร์นา

การผลิต	พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ (บาท)	ค่ายา รักษาโรค (บาท)	ค่า * แรงงาน (บาท)	รวม(บาท)
ข้าว	80	-	600	680
มะม่วง	5,000	-	-	5,000
มะขามหวาน	7,500	-	-	7,500
พริก	200	-	-	200
ปลา	200	-	-	200
วัว	15,000	500	-	15,500
รวม				35,520

* หมายถึงแรงงานรับจ้างไม่ใช่แรงงานในครอบครัว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 57

รายได้จากการทำเกษตรกรรมทางเลือกของนายสวัสดิ์ วงษ์จันทร์นา

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	ทำพันธุ์	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าว	110 ถัง	108 ถัง	2 ถัง	-	-
มะม่วง	150 ต้น	-	-	-	ยังไม่ได้ผลผลิต
มะขามหวาน	200 ต้น	-	-	-	ยังไม่ได้ผลผลิต
พริก	400 ต้น	*	*	*	2,000
ปลา	*	*	*	-	-
วัว	10 ตัว	-	-	10 ตัว	42,000
รวม					42,000

* หมายถึงปริมาณที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ไม่สามารถระบุจำนวนที่แน่นอนได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากการศึกษารายกรณีกิจกรรมทางเลือก 10 ครัวเรือนสามารถลักษณะเด่น สรุปได้ 5 ประการ ดังนี้

1. เป้าหมายหลักของการผลิตคือเพื่อบริโภคเหลือจึงขาย
2. ทำการผลิตหลากหลายเพื่อสนองความต้องการของการบริโภคก่อนมิได้มุ่งประสิทธิภาพสูงสุดของการผลิต แต่ผลจากการผลิตที่หลากหลายทำให้เกิดการเกื้อกูลกันทำให้ต้นทุนการผลิตลดลงมาก
3. ส่งผลด้านบวกต่อ สภาพแวดล้อม สุขภาพอนามัย ระบบนิเวศน์ ความอบอุ่นในครอบครัว ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
4. ทุกกรณีศึกษาแสดงถึงศักยภาพที่จะพัฒนาไปสู่การพัฒนาแบบยั่งยืน
5. สามารถยืนยันได้ว่า ในพื้นที่เหมาะสมประกอบด้วยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจอำนวยการทางเลือกน่าจะถือว่าเป็นทางเลือกของเกษตรกรรายย่อยได้

6.2 กลุ่มเกษตรกรเชิงเดี่ยว

กรณีที่ 1 ครอบครัวยุ้ยของนายฉ้วน เอี่ยมนาม^{๑๑}

ครอบครัวยุ้ยของนายฉ้วน เอี่ยมนาม มีแรงงานทั้งสิ้น 2 คน ทำการเกษตรเชิงเดี่ยวตั้งแต่อพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนี้กระทั่งปัจจุบัน โดยใช้ที่ดินในการทำนา 45 ไร่และทำไร่ข้าวโพด 34 ไร่ เหตุผลที่ทำการเกษตรเชิงเดี่ยวเพราะ ยังไม่เชื่อมั่นว่า การทำเกษตรกรรมทางเลือกสามารถสร้างรายได้ที่เป็นกอบเป็นกำได้

กระบวนการผลิตแบบเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวที่มีเป้าหมายเพื่อ การขายแข่งขันกับผู้อื่นทำให้จำเป็นต้องหาวิธีการเพิ่มผลผลิตมากที่สุด การใช้ปุ๋ยเคมีในนาข้าวและการใช้ยาปราบศัตรูพืชในไร่ข้าวโพดจึงมีปริมาณมากซึ่งเป็นการเพิ่มต้นทุนสูงขึ้นเช่นกัน ในขณะที่ บางปีราคาผลผลิตตกต่ำ ทำให้ขาดทุนจึงต้องหมุนเงินด้วยการกู้เงินจากแหล่งเงินทุนทั้งในและนอกระบบส่งผลให้ ขณะนี้ นายฉ้วนมีหนี้สินประมาณ 40,000 บาท

ในปี 2535-2536 นายฉ้วน ลงทุนเป็นเงิน 45,150 บาท ขายผลผลิตได้ 76,100 บาท จึงมีรายได้สุทธิ เป็นเงิน 31,950 บาท

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายฉ้วน เอี่ยมนาม 20 ตุลาคม 2536.

ตารางที่ 58

ค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวของ นายฉ้วน เอี่ยมนาม

การผลิต	พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ (บาท)	ค่าปุ๋ย เคมี (บาท)	ยาปราบ ศัตรูพืช (บาท)	ค่า อาหาร (บาท)	ค่ายา รักษาโรค (บาท)	ค่า เช่าที่ดิน (บาท)	ค่า แรงงาน (บาท)	เครื่อง จักร (บาท)	รวม(บาท)
ข้าว	1,800	2,200	600	-	-	-	19,700	5,500	29,800
ข้าวโพด	4,500	2,200	-	-	-	-	4,250	1,900	15,350
รวม									45,150

ตารางที่ 59

รายได้จากการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ของนายฉ้วน เอี่ยมนาม

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	ทำพันธุ์	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าว	23 เกวียน	2 เกวียน	3 เกวียน	18 เกวียน	61,100
ข้าวโพด	8 เกวียน	-	-	8 เกวียน	15,000
รวม					76,100

กรณีที่ 2 ครอบครัวนายสุดใจ เบี้ยจรัส ¹²

ครอบครัวของนายสุดใจ เบี้ยจรัส มีแรงงาน 4 คน ทำการเกษตรแบบเชิงเดี่ยวตั้งแต่อพยพเข้ามาในหมู่บ้านนี้จนปัจจุบัน โดยทำนาในที่ดินของตนเอง 190 ไร่ และเช่าที่ดินจากผู้อื่นทำไร่อีก 32 ไร่ ปลูกข้าวโพด ข้าวฟ่าง และถั่วเขียว เหตุผลที่ทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวเพราะทำให้มีรายได้เป็นกอบเป็นกำมากกว่า ประกอบกับเนื้อที่ดินเป็นที่ดอน ไม่มีแหล่งน้ำซึ่งคิดว่าไม่เหมาะกับการทำเกษตรกรรมทางเลือก

นายสุดใจ ได้ลงทุนซื้อรถแทรกเตอร์และเครื่องสีข้าว โดยกู้เงินจาก ธ.ก.ส. สหกรณ์การเกษตร และนายทุนเงินกู้ เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 410,000 บาท ซึ่งทำให้ขณะนี้กลายเป็นผู้มีหนี้สินมากที่สุดหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม นายสุดใจยังคงยืนยันที่จะทำการเกษตรเช่นนี้ต่อไปเพราะมีความเคยชินกับการทำเช่นนี้ และยังไม่เชื่อว่า เกษตรแบบผสมผสานจะช่วยปลดหนี้ตนได้

¹² สัมภาษณ์ นายสุดใจ เบี้ยจรัส 21 ตุลาคม 2536.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 60

ค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวของ นายสุดใจ เบี้ยจรัส

การผลิต	พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ (บาท)	ค่าปุ๋ย เคมี (บาท)	ยาปราบ ศัตรูพืช (บาท)	ค่า อาหาร (บาท)	ค่ายา รักษาโรค (บาท)	ค่า เช่าที่ดิน (บาท)	ค่า แรงงาน (บาท)	เครื่อง จักร (บาท)	รวม(บาท)
ข้าว	7,600	20900	-	-	-	11,000	47,500	32300	108,300
ข้าวโพด	2,250	3,525	-	-	-	-	3,200	1,600	10,575
ข้าวฟ่าง	1,200	-	640	-	-	-	-	-	1,840
ถั่วเขียว	1,600	1,880	-	-	-	-	-	-	3,480
รวม									124,195

ตารางที่ 61

รายได้จากการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ของนายสุดใจ เบี้ยจรัส

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	ทำพันธุ์	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าว	56 เกวียน	2 เกวียน	3 เกวียน	41 เกวียน	149,000
ข้าวโพด	7 เกวียน	-	-	7 เกวียน	13,000
ข้าวฟ่าง	-	-	-	-	-
ถั่วเขียว	-	-	-	-	-
รวม					162,000

กรณีที่ 3 ครอบครัวนายทวิ ปรีศรี ¹³

ครอบครัวนายทวิ ปรีศรี มีแรงงานทั้งสิ้น 2 คน ทำการเกษตรแบบเชิงเดี่ยวมาตั้งแต่เริ่มอพยพเข้ามาในหมู่บ้านจนปัจจุบัน โดยทำนาในที่ดิน 30 ไร่ และทำไร่ข้าวโพดในที่ดิน 50 ไร่ เหตุผลที่ทำให้ทำการเกษตรเชิงเดี่ยวเพราะทำตามความเคยชินประกอบกับไม่มีความรู้ในการทำเกษตรกรรมทางเลือกเลย

ผลจากการใช้ปุ๋ยและสารเคมีในการบำรุงนาข้าวและฉีดพ่นข้าวโพดมากนอกจากทำให้ต้องลงทุนสูงขึ้นแล้วยังมีผลต่อสุขภาพ ทำให้ไม่ค่อยแข็งแรงต้องรับประทานยาแก้ปวดทุกวัน

อย่างไรก็ตามนายทวิ ก็ยังไม่แน่ใจว่าจะเปลี่ยนรูปแบบ การผลิตทางการเกษตรจากเกษตรเชิงเดี่ยวเป็นเกษตรทางเลือกดีหรือไม่ เพราะไม่มีความรู้เกี่ยวกับเกษตรทางเลือก และไม่มั่นใจว่าจะช่วยแก้ปัญหาหนี้สินได้จริงหรือไม่

ในปี 2535-2536 นายทวิลงทุนเป็นเงิน 43,500 บาท ขายผลผลิตได้ 76,500 บาท จึงมีรายได้สุทธิ 33,000 บาท ในขณะที่มีหนี้สินเก่าตกค้างมาจากปีก่อนประมาณ 60,000 บาท ซึ่งนายทวิให้เหตุผลว่า เกิดจากบางปีราคาข้าวและข้าวโพดตกต่ำทำให้ขาดทุนจึงต้องกู้เงินมาใช้จ่ายในครอบครัวและลงทุนใหม่ในปีต่อไป

----- **ศูนย์วิทยทรัพยากร**
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹³ สัมภาษณ์นายทวิ ปรีศรี 20 ตุลาคม 2536.

ตารางที่ 62
ค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวของ นายทวิ ปุริศรี

การผลิต	พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ (บาท)	ค่าปุ๋ย เคมี (บาท)	ยาปราบ ศัตรูพืช (บาท)	ค่า อาหาร (บาท)	ค่ายา รักษาโรค (บาท)	ค่า เช่าที่ดิน (บาท)	ค่า แรงงาน (บาท)	เครื่อง จักร (บาท)	รวม(บาท)
ข้าว	1,200	4,400	300	-	-	-	1,400	12000	19,500
ข้าวโพด	14,000	-	4,500	-	-	-	3,000	2,500	24,000
รวม									43,500

ตารางที่ 63
รายได้จากการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ของนายทวิ ปุริศรี

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	ทำพันธุ์	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าว	25 เกวียน	1 เกวียน	2 เกวียน	22 เกวียน	34,500
ข้าวโพด	22 เกวียน	-	-	22 เกวียน	42,500
รวม					76,500

ตารางที่ 64

ค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวของ นายสง่า แยมนิล

การผลิต	พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ (บาท)	ค่าปุ๋ย เคมี (บาท)	ยาปราบ ศัตรูพืช (บาท)	ค่า อาหาร (บาท)	ค่ายา รักษาโรค (บาท)	ค่า เช่าที่ดิน (บาท)	ค่า แรงงาน (บาท)	เครื่อง จักร (บาท)	รวม(บาท)
ข้าว	240	660	-	-	-	-	-	1,020	1,920
ถั่วเขียว	3,900	2,400	7,000	-	-	-	600	1,600	15,500
ข้าวโพด	6,800	2,150	-	-	-	-	600	1,600	11,150
ข้าวฟ่าง	750	-	-	-	-	-	-	-	750
ถั่วเหลือง	5,440	-	2,500	-	-	-	-	240	8,180
รวม									37,500

ตารางที่ 65

รายได้จากการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ของนายสง่า แยมนิล

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	ทำพันธุ์	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าว	3 เกวียน	2 เกวียน	1 เกวียน	-	-
ถั่วเขียว	360 ถัง	-	-	360 ถัง	39,600
ข้าวโพด	16 เกวียน	-	-	16 เกวียน	51,200
ข้าวฟ่าง	2 เกวียน	-	-	2 เกวียน	6,200
ถั่วเหลือง	3 เกวียน	-	-	3 เกวียน	33,750
รวม					130,750

กรณี 4 ครอบครัวนายสง่า แยมินิล ¹⁴

ครอบครัวนายสง่า แยมินิล ทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวมาโดยตลอดโดยทำนาในที่ดิน 6 ไร่ และทำไร่ในที่ดิน 50 ไร่ โดยปลูก ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ถั่วเขียวและถั่วเหลืองซึ่งพืชไร่แต่ละชนิดปลูกแบบเชิงเดี่ยวมิได้ปะปนกันเลย นอกจากนั้นพืชไร่แต่ละชนิดยังใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีปราบศัตรูพืชในปริมาณมาก

เหตุผลที่ นายสง่าทำการเกษตรเชิงเดี่ยว เพราะ ความเคยชิน เนื่องจากทำการเกษตรในลักษณะนี้มานานแล้ว และยังไม่มีความเชื่อมั่นว่า เกษตรกรรมทางเลือกจะช่วยแก้ปัญหาหนี้สินได้จริง

ครอบครัวนายสง่า แยมินิล เป็นครอบครัวใหญ่ มีแรงงานที่ทำการเกษตรเต็มเวลา 7 คน ในฤดูกาลผลิตปี 2535-2536 นายสง่า ลงทุนเป็นเงิน 37,500 บาท ขายผลผลิตได้ 130,750 บาท ทำให้ มีรายได้สุทธิ 93,250 บาท

นายสง่ามีทัศนคติที่ดีต่อการทำเกษตรกรรมทางเลือก แต่ยังไม่ต้องการทำในขณะนี้ เพราะยังมีหนี้สินที่กู้ระหว่าง ปี 2535-2536 อยู่ทั้งสิ้น 30,000 บาท

¹⁴ สัมภาษณ์นายสง่า แยมินิล 21 ตุลาคม 2536.

กรณีที่ 5 ครอบครัวนายฉ้วน บุษชา ¹⁵

ครอบครัวนายฉ้วน บุษชา ทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวมาโดยตลอดโดยทำนาในที่ดิน 57 ไร่ ทำไร่ถั่วเขียวในพื้นที่ 28 ไร่ มีแรงงานในครอบครัว 2 คน และมีแรงงานจ้าง 2 คน

ในฤดูกาลผลิตปี 2535-2536 นายฉ้วน ลงทุนทำการผลิตเป็นเงิน 179,070 บาท ขายผลผลิตได้ 122,260 บาท จึงมีรายได้สุทธิ 56,810 บาท ทั้งนี้เพราะในฤดูกาลผลิตที่ผ่านมา ราคาผลผลิตค่อนข้างสูง แต่เนื่องจากนายฉ้วน บุษชา มีหนี้สินตกค้างจากการขาดทุน ในการผลิตในหลายปีที่ผ่านมา จนถึงปัจจุบัน ทั้งสิ้น 122,000 บาท ทำให้นายฉ้วน ไม่กล้าตัดสินใจทำเกษตรกรรมทางเลือก เพราะไม่แน่ใจว่า จะสามารถทำรายได้มากและเหลือพอที่จะจ่ายหนี้สินที่ค้างชำระมานานแล้วได้

¹⁵ สัมภาษณ์นายฉ้วน บุษชา 18 ตุลาคม 2536.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 66

ค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวของ นายฉ้วน บุษชา

การผลิต	พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ (บาท)	ค่าปุ๋ย เคมี (บาท)	ยาปราบ ศัตรูพืช (บาท)	ค่า อาหาร (บาท)	ค่ายา รักษาโรค (บาท)	ค่า เช่าที่ดิน (บาท)	ค่า แรงงาน (บาท)	เครื่อง จักร (บาท)	รวม(บาท)
ข้าว	6,750	20000	1,000	-	-	10,000	24,000	7,000	68,750
ถั่วเขียว	2,400	1,200	1,000	-	-	-	4,000	1,720	10,320
รวม									179,070

ตารางที่ 67

รายได้จากการทำการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ของนายฉ้วน บุษชา

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	ทำพันธุ์	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าว	35 เกวียน	-	-	35 เกวียน	114,580
ถั่วเขียว	1,200 กก.	-	240 กก.	960 ถัง	7,680
รวม					122,260

กรณีที่ 6 ครอบครัวนายดำรง รุ่งสันเทียะ ¹⁶

ครอบครัวนายดำรง รุ่งสันเทียะ มีแรงงานทั้งสิ้น 2 คน ทำการเกษตรเชิงเดี่ยวมาตลอด โดยทำนาในพื้นที่ 18 ไร่ ทำไร่ข้าวโพดและข้าวฟ่างในพื้นที่ 28 ไร่ ใน ปี 2535-2536 ลงทุนทำการเกษตรเป็นเงิน 16,520 บาท ขายผลผลิตได้ 36,500 บาท จึงมีรายได้สุทธิเพียง 19,980 บาท ซึ่งไม่เพียงพอในการใช้จ่ายของครอบครัว นายดำรงและภรรยาต้องทำงานรับจ้างนอกภาคการเกษตร ในฤดูแล้งเป็นอาชีพเสริม

นอกจากนี้ปัจจุบัน นายดำรงมีหนี้สินอยู่กับ ธ.ก.ส. และธนาคารกรุงเทพ ทั้งสิ้น 41,000 บาท ซึ่งเป็นหนี้สินที่เกิดจากการลงทุนทำการเกษตรและใช้จ่ายในครอบครัวยามเงินขาดมือทั้งสิ้น

นายดำรง มีความตั้งใจจะเลี้ยงวัวเพราะเห็นว่าเพื่อนบ้านประสบความสำเร็จในกิจกรรมดังกล่าว มีรายได้เป็นกอบเป็นกำสามารถนำมาชำระหนี้สินได้ แต่ก็ยังไม่สามารถหาเงินมาลงทุนซื้อวัวได้เพราะ ยังมีหนี้สินเก่าค้างชำระอยู่ จึงยังคงทำการเกษตรเชิงเดี่ยวแบบเดิมต่อไป

¹⁶ สัมภาษณ์นายดำรง รุ่งสันเทียะ 16 ตุลาคม 2536.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 68

ค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวของ นายดำรง รุ่งสันเทียะ

การผลิต	พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ (บาท)	ค่าปุ๋ย เคมี (บาท)	ยาปราบ ศัตรูพืช (บาท)	ค่า อาหาร (บาท)	ค่ายา รักษาโรค (บาท)	ค่า เช่าที่ดิน (บาท)	ค่า แรงงาน (บาท)	เครื่อง จักร (บาท)	รวม(บาท)
ข้าว	720	660	-	-	-	-	1,000	400	3,720
ข้าวโพด	3,000	1,000	-	-	-	-	3,000	200	11,400
ข้าวฟ่าง	900	-	-	-	-	-	500	-	1,400
รวม									16,520

ตารางที่ 69

รายได้จากการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ของนายดำรง รุ่งสันเทียะ

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	ทำพันธุ์	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าว	8 เกวียน	1 เกวียน	2 เกวียน	5 เกวียน	16,500
ข้าวโพด	6 เกวียน	-	-	6 เกวียน	12,000
ข้าวฟ่าง	950 ถัง	-	-	950 ถัง	8,000
รวม					36,500

กรณีที่ 7 ครอบครัวนายวน เรื่องฤทธิ ¹⁷

ครอบครัวนายวน เรื่องฤทธิ ทำการเกษตรแบบเชิงเดี่ยวมาโดยตลอด มีแรงงานทั้งสิ้น 2 คน ทำนาในพื้นที่ 30 ไร่และทำไร่ข้าวโพดในพื้นที่ 40 ไร่ ในปี 2535-2536 นายวนลงทุนเป็นเงิน 35,800 บาท ขายผลผลิตได้ 60,600 บาท จึง มีรายได้สุทธิจากการผลิต 24,800 บาท

ปัจจุบันนายวน มีหนี้สินทั้งหมด 72,000 บาท ซึ่ง เกิดจากราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำและเกิดภาวะฝนแล้ง ทำให้ได้จำนวนผลผลิตน้อย จึงต้องกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินกู้ เช่น ธนาคารพาณิชย์ สหกรณ์การเกษตร นายทุนเงินกู้และญาติ เพื่อนำมาใช้จ่ายในครอบครัวและลงทุนทำการผลิตในปีต่อไป ดังนั้นแม้ว่านายวน ต้องการลงทุนเลี้ยงวัว เพื่อหารายได้เพิ่มแต่ก็ไม่สามารถทำได้เพราะไม่มีเงินและไม่สามารถกู้ยืมแหล่งเงินทุนได้อีกเนื่องจากยังมีหนี้สินเก่าค้างชำระอยู่เป็นจำนวนมากจึงยังต้องทำการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวแบบเดิมต่อไป โดยคาดหวังว่า หากโชคดี ปลูกพืชได้ผลผลิตสูงราคาผลผลิตดี ก็จะมีรายได้เป็นกอบเป็นกำ สามารถนำเงินมาผ่อนชำระหนี้สิน ใช้จ่ายในครอบครัวและลงทุนทำการผลิตต่อไป

¹⁷ สัมภาษณ์นายวน เรื่องฤทธิ 16 ตุลาคม 2536.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 70

ค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวของ นายวน เรืองฤทธิ์

การผลิต	พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ (บาท)	ค่าปุ๋ย เคมี (บาท)	ยาปราบ ศัตรูพืช (บาท)	ค่า อาหาร (บาท)	ค่ายา รักษาโรค (บาท)	ค่า เช่าที่ดิน (บาท)	ค่า แรงงาน (บาท)	เครื่อง จักร (บาท)	รวม(บาท)
ข้าว	1,200	2,080	320	-	-	-	5,000	2,000	12,100
ข้าวโพด	8,000	1,280	-	-	-	-	2,600	2,500	23,780
รวม									35,800

ตารางที่ 71

รายได้จากการทำการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ของนายวน เรืองฤทธิ์

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	ทำพันธุ์	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าว	15 เกวียน	1 เกวียน	1 เกวียน	13 เกวียน	41,600
ข้าวโพด	12 เกวียน	-	-	12 เกวียน	19,000
รวม					60,600

กรณีที่ 8 ครอบครัว นายแปง หินคล้าย ^{๑๐}

ครอบครัวนายแปง หินคล้าย มีแรงงานในครอบครัวทั้งสิ้น 4 คน ทำการเกษตรเชิงเดี่ยวด้วยการทำไร่ข้าวโพดในพื้นที่ 25 ไร่ ในปีการผลิต 2535-2536 นายแปงลงทุนเป็นเงิน 11,800 บาท ขายผลผลิตได้ 12,100 บาท จึงมีรายได้สุทธิเป็นเงินเพียง 200 บาท จึงต้องมีอาชีพรับจ้างเพื่อหารายได้มาใช้จ่ายในครัวเรือน โดย ตนเอง ภรรยาและลูกอีก 2 คนซึ่งอยู่ในวัยเรียนต้องออกจากโรงเรียนมารับจ้างหารายได้แก่ครอบครัวด้วย

การขาดทุนจากการทำไร่ข้าวโพด เนื่องจากภาวะความแห้งแล้ง เมื่อ 2-3 ปีที่ผ่านมาส่งผลให้ นายแปงต้อง กู้เงินจากสหกรณ์การเกษตรและนายทุนเงินกู้มาลงทุนในปีการผลิต 2535-2536 เป็นเงินทั้งสิ้น 48,000 บาท ซึ่งในปีการผลิตดังกล่าวก็พบกับความขาดทุนอีกครั้ง นอกจากนี้ยังคาดว่าในปีการผลิต 2536-2537 มีแนวโน้มที่จะพบกับภาวะแห้งแล้งเช่นกัน ซึ่งทำให้นายแปง ไม่มีความหวังกับการทำไร่ข้าวโพดของตนเองได้ ขณะนี้ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนจึงอาศัยเงินจากการรับจ้างเป็นหลัก

อย่างไรก็ตามนายแปง ยังไม่มีทางออกอื่นนอกจากทำการเกษตรแบบเดิมต่อไปโดยยังคงหวังว่า ถ้ามีฝนตกลงมากก็ทำให้ไร่ข้าวโพดมีผลผลิตดีขึ้นซึ่งอาจทำให้มีรายได้ดีขึ้นกว่าปีที่ผ่านมา

^{๑๐} สัมภาษณ์นายแปง หินคล้าย วันที่ 16 ตุลาคม 2536.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 72
ค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวของ นายแปง หินคล้าย

การผลิต	พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ (บาท)	ค่าปุ๋ย เคมี (บาท)	ยาปราบ ศัตรูพืช (บาท)	ค่า อาหาร (บาท)	ค่ายา รักษาโรค (บาท)	ค่า เช่าที่ดิน (บาท)	ค่า แรงงาน (บาท)	เครื่อง จักร (บาท)	รวม(บาท)
ข้าวโพด	3,000	2,300	-	-	-	-	2,500	4,000	11,800
รวม									11,800

ตารางที่ 73
รายได้จากการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ของนายแปง หินคล้าย

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	ทำพันธุ์	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าวโพด	6 เกวียน	-	-	6 เกวียน	12,000
รวม					12,000

กรณีที่ 9 ครอบครัวนายหล่ำ ม่วงไม้^{๑๑}

ครอบครัวนายหล่ำ ม่วงไม้ ทำการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวมาตลอด โดยมีแรงงานในครอบครัวทั้งสิ้น 2 คน ทำไร่ข้าวโพดในพื้นที่ 15 ไร่ ซึ่งในฤดูกาลผลิต 2535-2536 นายหล่ำ ลงทุนเป็นเงิน 6,280 บาท แต่ขายผลผลิตได้เพียง 5,270 บาท มีรายได้สุทธิเพียง 1,010 บาท ต้องประสบกับภาวะขาดทุน ทำให้ นายหล่ำและภรรยาต้องมีอาชีพรับจ้างเพื่อหารายได้เพิ่มขึ้นและต้องส่งลูก 2 คนไปทำงานก่อสร้างในกรุงเทพฯ

ถึงแม้ว่าในปีการผลิตที่ผ่านมาจะขาดทุนจากการทำไร่ข้าวโพดไม่มากนักแต่นายหล่ำยังมีหนี้สินที่ตกค้างมาจากการขาดทุนในการทำไร่ข้าวโพด เป็นเงินทั้งสิ้น 19,000 บาท อย่างไรก็ตาม นายหล่ำ ก็ยังคงทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวเช่นนี้ต่อไป เพราะไม่มีเงินลงทุนทำการผลิตแบบอื่น

^{๑๑} สัมภาษณ์นายหล่ำ ม่วงไม้ วันที่ 16 ตุลาคม 2536.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 74

ค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวของ นายหล่า ม่วงไม้

การผลิต	พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ (บาท)	ค่าปุ๋ย เคมี (บาท)	ยาปราบ ศัตรูพืช (บาท)	ค่า อาหาร (บาท)	ค่า รักษาโรค (บาท)	ค่า เช่าที่ดิน (บาท)	ค่า แรงงาน (บาท)	เครื่อง จักร (บาท)	รวม(บาท)
ข้าวโพด	880	1,020	450	-	-	-	2,000	1,950	6,280
รวม									6,280

ตารางที่ 75

รายได้จากการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ของนายหล่า ม่วงไม้

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	ทำพันธุ์	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าวโพด	34 กระสอบ	-	-	34 กระสอบ	5,270
รวม					5,270

กรณีที่ 10 ครอบครัวนายอำนวย บุญประสม ²⁰

นายอำนวย บุญประสมทำการเกษตรแบบเชิงเดี่ยวโดยทำนาในพื้นที่ 5 ไร่ และทำไร่ข้าวโพดในพื้นที่ 40 ไร่ มีแรงงานในครอบครัวจำนวน 2 คน นายอำนวยมีรายได้จากการทำการเกษตรเชิงเดี่ยว ในปีการผลิต 2535-2536 นายอำนวยลงทุนเป็นเงิน 16,690 บาท ขายผลผลิตได้ 18,700 บาท จึงมีรายได้สุทธิเป็นเงินเพียง 2,010 บาท ซึ่งเป็นรายได้ที่ไม่เพียงพอในการเลี้ยงดูครอบครัวซึ่งมีแม่วัย 70 ปี และลูก 2 คนซึ่งอยู่ในวัยเรียน นายอำนวยและภรรยา จึงต้องรับจ้างเป็นอาชีพเสริม และในฤดูแล้งจะเดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อเป็น กรรมกรตามแหล่งก่อสร้างต่างๆ โดยปล่อยให้ลูก 2 คนอยู่กับแม่ที่บ้านซึ่งรายได้จากการทำการเกษตรและรับจ้างดังกล่าว สามารถนำมาใช้จ่ายในครอบครัวเพียงพอสำหรับปีต่อไปเท่านั้น ไม่มีเหลือเก็บ อีกทั้งยังมีหนี้สินตกค้างมาตั้งแต่ ปี 2532 จำนวน 51,000 บาท ที่เกิดจากการ กู้ ธ.ก.ส. สหกรณ์การเกษตรและนายทุนเงินกู้มาลงทุนทำนาและไร่ข้าวโพดแต่ประสบกับภาวะขาดทุน ซึ่งเป็นภาระที่นายอำนวยยังไม่มีทางออกว่าจะหาหนทางปลดหนี้สินดังกล่าวได้อย่างไร

²⁰ สัมภาษณ์ นายอำนวย บุญประสม 18 ตุลาคม 2536.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 76

ค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวของ นายอำนาจ บุญประสม

การผลิต	พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ (บาท)	ค่าปุ๋ย เคมี (บาท)	ยาปราบ ศัตรูพืช (บาท)	ค่า อาหาร (บาท)	ค่ายา รักษาโรค (บาท)	ค่า เช่าที่ดิน (บาท)	ค่า แรงงาน (บาท)	เครื่อง จักร (บาท)	รวม(บาท)
ข้าว	100	600	-	-	-	1,500	-	350	2,850
ข้าวโพด	4,200	2,400	500	-	-	3,000	1,190	2,250	13,840
รวม									16,690

ตารางที่ 77

รายได้จากการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ของนายอำนาจ บุญประสม

การผลิต	ผลผลิต	บริโภค	ทำพันธุ์	ขาย	รายได้(บาท)
ข้าว	5 เกวียน	1 เกวียน	1 เกวียน	3 เกวียน	8,700
ข้าวโพด	80 กระสอบ	-	-	80 กระสอบ	10,000
รวม					18,700

ลักษณะสำคัญของเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ทั้ง 10 ครัวเรือน พอจะสรุปได้ดังนี้

1. เป้าหมายการผลิตคือเพื่อขายเป็นหลักมิใช่เพื่อการบริโภค
2. มีการใช้สารเคมี ยาปราบศัตรูพืช บั้ยเคมี ในกระบวนการผลิตปริมาณมากซึ่งมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมหรือระบบนิเวศน์วิทยาในไร่นามาก
3. ต้นทุนในการผลิตสูง เพราะนอกจากต้องเพิ่มทุนจากการใช้บั้ยเคมีเพื่อบำรุงดินแล้วยังต้องจ้างแรงงานและเครื่องจักร ในการปลูกและเก็บเกี่ยวผลผลิตอีกด้วย
4. รายได้จากการผลิตภาคเกษตรไม่เพียงพอสำหรับครอบครัว ต้องหารายได้เสริมจากอาชีพอื่น โดยเฉพาะการรับจ้างควบคู่กันไป
5. เกษตรกรเชิงเดี่ยว แต่ละครอบครัวมีหนี้สินในวงเงินที่สูงมาก ทั้งนี้เกิดจากความไม่แน่นอนของสภาพธรรมชาติ ปริมาณผลผลิต และราคาผลผลิต ทำให้เกิดหนี้สินสะสม

6.3 การศึกษาเปรียบเทียบจากรายกรณศึกษา

6.3.1 การเปรียบเทียบด้านต้นทุน

จากการนำข้อมูลด้านต้นทุนของเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมทางเลือก 10 ราย มาเปรียบเทียบกับต้นทุนของเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว 10 ราย (ตารางที่ 38-56) พบว่า ต้นทุนของเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมทางเลือกและเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวเฉลี่ยต่อไร่เท่ากัน คือ 797.08 บาท สาเหตุที่ต้นทุนในการทำการเกษตรทั้ง 2 แบบเท่ากัน เพราะ เป็นตัวเลขเฉลี่ยต่อไร่ซึ่งทำให้เกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวยมีต้นทุนต่อไร่สูงต่อการผลิตพืชไร่ชนิดเดียว ขณะที่เกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมทางเลือกในหมู่บ้านอุดมพัฒนา มีต้นทุนในการผลิตพืช ผัก ผลไม้ ต่ำแต่ต้องผลิตหลายชนิด ประกอบกับ กลุ่มตัวอย่างหลายรายในกลุ่มเกษตรกรรมทางเลือกเพิ่งเริ่มต้นหันมาทำเกษตรกรรมทางเลือกเพียง 2-3 ปี จึงทำให้ต้นทุนในการผลิตสูงซึ่งเมื่อเฉลี่ยกับเกษตรกรรายอื่นจึงทำให้ต้นทุนเฉลี่ยสูงตามไปด้วย

6.3.2 การเปรียบเทียบด้านผลตอบแทน

เมื่อเปรียบเทียบด้านผลตอบแทน พบว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมทางเลือกมีรายได้เฉลี่ยต่อไร่เป็นเงิน 1,906.42 บาท ขณะที่เกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวยมีรายได้เฉลี่ยต่อไร่เป็นเงิน 1,081.30 บาท (ตารางที่ 39-57) แสดงว่า การทำเกษตรกรรมทางเลือกให้รายได้สูง

กว่าการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวเป็นเงิน 825.12 บาทต่อไร่

นอกจากนั้น การทำเกษตรกรรมทางเลือกยังให้ผลตอบแทนในด้านต่างๆอีก ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) การทำเกษตรกรรมทางเลือก ช่วยลดอัตราความเสี่ยงในการขาดทุนและภาวะหนี้สิน ได้ดีกว่า เกษตรกรรมเชิงเดี่ยวจะเห็นได้ชัดเจนจาก เกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวเช่น นายวน เรืองฤทธิ์ นายแปง หินคล้าย นายอำนวยการ บัญประสม ล้วนมีหนี้สินอันสืบเนื่องมาจาก ความล้มเหลวจากการผลิตทั้งสิ้น เนื่องจากพืชที่ปลูก เป็นการปลูกพืชชนิดใดชนิดหนึ่งในพื้นที่กว้าง ซึ่งเมื่อเกิดภาวะแห้งแล้งก็จะเสียหายทั้งหมดไม่มีพืชอื่นมาทดแทน ไม่มีลักษณะยั่งยืนเพราะเป็นพืชไร่ระยะสั้นที่ต้องปลูกฤดูต่อฤดู ในขณะที่ เกษตรกรรมทางเลือก มีเป้าหมายเพื่อ บริโภคเป็นหลัก เหลือจึงขาย การผลิตมีลักษณะ หลากหลาย หากพืชชนิดหนึ่งไม่ได้ผล ก็ยังมี ผลผลิตจากพืชอีกหลายชนิดมาทดแทน ตรงกันข้ามกับการปลูกพืชแบบเชิงเดี่ยว จึงเห็นได้ชัดเจนว่า ลักษณะการปลูกพืชมีผลต่ออัตราความเสี่ยงในการขาดทุนและมีผลต่อการเป็นหนี้สิน

2) เกษตรกรรมทางเลือก เกื้อหนุนให้เกิด การพึ่งตนเอง ของครอบครัวและชุมชนได้ดีกว่าเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ซึ่งจากการศึกษารายกรณีเห็นได้ชัดเจนว่าเกษตรกรรมทางเลือกสามารถ ดำเนินชีวิตอยู่ได้แม้ว่าจะมีรายได้น้อยเนื่องจากมีผลผลิตที่สามารถนำมาบริโภคได้ตลอดปี แม้ไม่ได้ผลิตเพื่อขายเป็นหลัก แต่ก็สามารถทำรายได้เข้าครอบครัวอย่างต่อเนื่องและหลากหลายตลอดปีซึ่งเท่ากับเป็นการควบคุมปริมาณการผลิตและปริมาณผลผลิตไปในตัว ในขณะที่เกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ต้องมีเงินลงทุน เพื่อซื้อปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ต้องพึ่งพิงกับกลไกราคาสินค้าการเกษตรจากภายนอกซึ่งเกษตรกรไม่สามารถกำหนดขึ้นเองได้

การที่เกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมทางเลือก สามารถควบคุมการผลิตและการตลาดได้ด้วยตนเอง สามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและภูมิใจในตนเองสามารถพึ่งตนเองได้ หลุดพ้นจากการที่ต้องมีความเสี่ยงกับภาวะตลาดและผลผลิตเสียหายเนื่องจากสภาวะธรรมชาติซึ่งจะส่งผลต่อความมั่นคงของชุมชนตามมา

3) เกษตรกรรมทางเลือก ช่วยรักษาสถาบันครอบครัวให้มั่นคง จากการศึกษากรณีพบว่า ครัวเรือนของเกษตรกรรมทางเลือกมีลักษณะการทำงานร่วมกัน โดยแบ่งหน้าที่กันทำอย่างเป็นระบบ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เนื่องจากมีการผลิตที่หลากหลายต้องอาศัยพึ่งพากันและกันและที่สำคัญไม่มีสมาชิกในครัวเรือนต้องอพยพไปขายแรงงานที่อื่น มีโอกาสอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว ไม่มีปัญหาเรื่อง

ไม่มีกิน ไม่มีใช้ในขณะที่ยังต้องประทังชีพได้ยากขึ้นเรื่อยๆ มีหนี้สินต้องแยกย้ายไปขายแรงงานเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวทำให้ พ่อ แม่ ลูก ไม่ได้อยู่ร่วมกัน

4) เกษตรกร ที่ทำเกษตรกรรมทางเลือก มีสุขภาพจิตดีกว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว สืบเนื่องจาก อัตราการเสี่ยงสูงจาก ภัยธรรมชาติ ผลผลิตตกต่ำ ราคาผลผลิตไม่แน่นอน การลงทุนที่สูงและหนี้สินที่ทับถมมาเรื่อยๆ ทำให้เกษตรกรเชิงเดี่ยวขาดความมั่นใจในตนเอง มีความเครียด และวิตกกังวลที่จะหารายได้มา ผ่อนหนี้สิน ใช้จ่ายในครอบครัว และลงทุนต่อไป ในขณะที่เกษตรกรรมทางเลือก ไม่ต้องกังวลกับการไม่มีเงินมาซื้ออาหารบริโภค ทำให้มีสุขภาพจิตที่ดีเพราะปัจจัยพื้นฐาน ในการดำรงชีวิตล้วนมีอยู่แล้วจากระบบการผลิตแบบเกษตรกรรมทางเลือก

5) เกษตรกรรมทางเลือก ช่วยเสริมสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี กระบวนการผลิตของเกษตรกรรมทางเลือกเน้นการผสมผสานเกื้อกูลกันระหว่างพืชกับพืช พืชกับสัตว์ และสัตว์กับสัตว์ ไม่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างเช่น กระบวนการผลิต ของนายสุดใจและนายสุวรรณ ที่ไม่ใช่ปุ๋ยเคมีเลย แต่ใช้การเลี้ยงปลาในนาข้าวหรือเลี้ยงวัวในนาข้าว เพื่อให้มูลวัวและมูลปลา กลายเป็นปุ๋ยแก้ต้นข้าวเป็นต้น ซึ่งกระบวนการดังกล่าว ไม่เป็นการทำลายสภาพของดินแต่จะเพิ่มความอุดมสมบูรณ์แก่ดิน การปลูกพืชยืนต้น เป็นการเพิ่มความชุ่มชื้นให้สภาพแวดล้อม ในทางตรงกันข้ามกระบวนการผลิตของเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวไม่ได้ให้ความสำคัญกับสิ่งดังกล่าวแต่กลับเน้นการเพิ่มผลผลิตโดยใช้ปุ๋ยเคมีและปลูกพืชชนิดเดียวอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นหลัก เมื่อพืชดูดธาตุอาหารในดินหมดแล้วก็เพิ่มธาตุอาหารด้วยการใช้ปุ๋ยเคมีซึ่งต้องใช้ปริมาณมากขึ้นเรื่อยๆทุกปี ก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของดินตามมาในที่สุด

6) เกษตรกรรมทางเลือกช่วยสร้างความหลากหลายทางชีวภาพ (Bio-diversity) ได้มากกว่าเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ซึ่งเป็นผลดีต่อระบบนิเวศน์ของชุมชนและสังคมโดยรวมความหลากหลายดังกล่าวเกิดขึ้นจากการปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกันโดยมีทั้งพืชอายุสั้น พืชยืนต้น ฯลฯ ซึ่งการปลูกเช่นนี้ จะเห็นได้จากรูปแบบของการทำเกษตรแบบผสมผสานหรือไร่นาสวนผสมของเกษตรกรรมทางเลือก ความหลากหลายทางชีวภาพมีความสำคัญในการกำจัดศัตรูของพืชเพราะพืชจะควบคุมกันเอง พื้นดินของเกษตรกรรมทางเลือกจะมีพืชและเศษใบไม้ที่ร่วงหล่นลงมาปกคลุมสร้างความชุ่มชื้นและเป็นปุ๋ยแก้ดินตลอดเวลา ในทางตรงกันข้าม เกษตรกรรมเชิงเดี่ยวขาดความหลากหลายดังกล่าวเพราะเน้นการปลูกพืชชนิดเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งพืชอายุสั้น เช่น ข้าวโพด ข้าวฟ่าง เมื่อฤดูเก็บเกี่ยวผ่านไปพื้นดินจะแห้งแล้ง ขาดความชุ่มชื้น ถูกปล่อยทิ้งให้ว่างเปล่าดังปรากฏให้เห็นทั่วไปในหมู่บ้านอุตสาหกรรมและท้องที่อื่นๆ

6.3.3 การเปรียบเทียบจำนวนแรงงานและเวลาในการทำงาน

จากการสัมภาษณ์ แบบเจาะลึกรายครอบครัว สรุปได้ว่า จำนวนแรงงานครอบครัวที่ทำเกษตรกรรมทางเลือกมีเพียง 2-3 คนขณะที่เกษตรกรรมเชิงเดี่ยวมีจำนวนแรงงานน้อยที่สุด 2 คน และมากที่สุด 7 คน จำนวนแรงงานที่แตกต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับจำนวนแรงงานที่มีอยู่ของแต่ละครอบครัว และพื้นที่ทำการเกษตรซึ่งมีขนาดที่แตกต่างกัน

นอกจากนั้นเวลาในการทำงานและลักษณะในการทำงานของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มก็มีความแตกต่างเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ครอบครัวที่ทำเกษตรกรรมทางเลือกมีกิจกรรมที่ต้องทำตลอดปีแต่ละมีเวลาหยุดพักเฉลี่ยเดือนละ ประมาณ 5 วัน กิจกรรมที่ต้องทำประจำวันตลอดปี คือ การให้อาหารสัตว์ เช่น ไก่ ปลา กบ หมู การดูแลต้นไม้ที่ยังไม่เจริญเติบโตเต็มที่ เช่น การรดน้ำ ใส่ปุ๋ยคอกเฉลี่ยต้องทำงาน วันละประมาณ 6 ชั่วโมง แต่ในฤดูปักดำ คือช่วงเดือน กรกฎาคม-กลางเดือน สิงหาคม และฤดูเกี่ยวข้าว ช่วงกลางเดือนตุลาคม-กลางเดือนพฤศจิกายน จะต้องทำงานหนักขึ้นประมาณวันละ 8 ชั่วโมง หลังจากฤดูเก็บเกี่ยวตั้งแต่กลางเดือนธันวาคม-มิถุนายน จะนำวัวไปเลี้ยงในนาข้าว ²¹ (ดูตารางแสดงวงจรการผลิตของเกษตรกรรมทางเลือก)

ส่วนเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวนั้น เนื่องจากลักษณะการผลิตเป็นการปลูกพืชอายุสั้น ซึ่งจะต้องปลูกตามฤดูกาลของพืชแต่ละชนิด ไม่มีลักษณะที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ดังนั้นจึงมีกิจกรรมที่ต้องทำเกือบตลอดปี โดยเฉลี่ยใช้เวลาในการทำงานวันละ 7 ชั่วโมง แต่ในฤดูปักดำและเก็บเกี่ยว นอกจากต้องทำงานเพิ่มขึ้นเป็นวันละ 8-9 ชั่วโมงแล้ว ยังต้องจ้างแรงงานเพิ่ม เพราะพื้นที่การผลิตมีจำนวนมาก คือ 40-50 ไร่ หรือบางรายมีกว่า 100 ไร่ และแรงงานในครัวเรือนมีไม่เพียงพอ ซึ่งหากปักดำหรือเก็บเกี่ยวไม่ทัน จะทำให้ผลผลิตเสียหายหรือขายไม่ทันผู้อื่น ²²

(ดูตารางแสดงวงจรการผลิตของเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว)

²¹ สัมภาษณ์ นายสุตใจ วิไลศิลป์ นายสุวรรณ บุตรศรี และนายสงคราม ศิริเจตน์ 20-21 ตุลาคม 2536.

²² สัมภาษณ์ ฉอ้อน เอี่ยมนาม สุตใจ เบี้ยจรัส ทวี ปุริศรี สง่า แยมนิล และฉอ้อน บุษบา 21-22 ตุลาคม 2536.

เมื่อนำเวลาในการทำงานระหว่างเกษตรกร 2 กลุ่มมาเปรียบเทียบกันจะพบว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมทางเลือกจำนวน 10 ราย ใช้เวลาในการทำงานเฉลี่ย วันละ 6 ชั่วโมงในรอบ 1 เดือน จะมีวันหยุดเฉลี่ยเดือนละ 5 วัน ในรอบ 1 ปี จะใช้เวลาในการทำงานประมาณ 300 วัน มีเวลาหยุดพักตลอดปี ประมาณ 60 วัน ขณะที่เกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวจำนวน 10 ราย ใช้เวลาในการทำงานเฉลี่ยวันละ 7 ชั่วโมงในรอบ 1 ปี มีเวลาว่าง 3 เดือนหลังจากฤดูเก็บเกี่ยว คือ ระหว่างเดือนมกราคม-มีนาคม ของทุกปีซึ่งเกษตรกรที่มีที่ดินแหล่งน้ำจะใช้เวลาในช่วงนี้ปลูกแตงโม ถั่วเขียวและถั่วเหลือง แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ไม่สามารถทำเช่นนั้นได้ต้องใช้เวลาช่วงนี้ออกรับจ้างทำงานก่อสร้างหรืออื่นๆ ในกรุงเทพฯ

เมื่อเทียบค่าเฉลี่ย (\bar{x}) เวลาในการทำงานในภาคเกษตรของเกษตรกร 2 กลุ่มพบว่าในรอบ 1 ปี เวลาเฉลี่ยในการทำงานของเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมทางเลือกมากกว่าเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว 30 วันหรือ 1 เดือนแต่ถ้าหากคิดเวลาเฉลี่ยต่อคนต่อชั่วโมงในรอบ 1 ปี พบว่า เกษตรกรเชิงเดี่ยวต้องทำงานเป็นจำนวนชั่วโมงที่มากกว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมทางเลือก 33.4 ชั่วโมงในแต่ละปี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 78

ตารางแสดงวงจรกิจกรรมผลิตของเกษตรกรรมทางเลือก

วงจรกิจกรรมผลิต	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
เลี้ยงวัวในนาข้าว												
ให้อาหารสัตว์ต่างๆ												
รดน้ำ ใส่ปุ๋ย ตัดไม้												
ไถตะนา							—					
หว่านข้าว							—					
ดำนา							—					
เกี่ยวข้าว											—	—

ที่มา: ประมวลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมทางเลือก 10 ราย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 79
วงจรรการผลิตเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว

วงจรรการผลิต	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
เข้าทำงานกรุงเทพฯ												
ปลูกแตงโม ถั่วเขียว และถั่วเหลืองรุ่นแรก*												
ไถไร่												
ปลูกข้าว โปดและถั่ว เหลืองรุ่นสอง												
ดายหญ้าในไร่ข้าว โปด												
เก็บถั่วรุ่นแรก												
ไถดะนา												
หว่านข้าว												
ดำนา												
หักข้าว โปดฝักสด												
ไถไร่ข้าว โปดหลัง												
เก็บเกี่ยว												
ปลูกข้าวฟ่าง เก็บถั่วรุ่นสอง												
ทำความสะอาด												
สูบน้ำใส่ना ทำคัณนา												
ฉีดยาฆ่าหญ้าหัวคัณนา												
เกี่ยวข้าว												
เก็บข้าวฟ่าง												

ที่มา ประมวลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว 10 ราย

หมายเหตุ * เกษตรกรบางรายไม่ได้ปลูกแตงโม ถั่วเขียว และถั่วเหลืองในช่วงเดือน มกราคม-กุมภาพันธ์ เพราะไม่มีน้ำ จึงมีเวลาว่างในช่วงดังกล่าวและเข้ามารับจ้างใน กรุงเทพฯ

ตารางที่ 80

เวลาในการทำงาน/คน/วัน/ชั่วโมง ของเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมทางเลือก
และเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว

เกษตรกรรมทางเลือก					เกษตรกรรมเชิงเดี่ยว			
เกษตรกร	แรงงาน (คน)	¹ เวลา ทำงาน /คน/ชม.	² เวลา ทำงาน /คน/วัน	³ เวลาทำ งาน/คน /ชม./ปี	เกษตรกร	แรงงาน (คน)	¹ เวลา ทำงาน /คน/ชม.	² เวลา ทำงาน /คน/วัน
สุดใจ วิไลศิลป์	3	6	305	610	ฉอ้อน เอี่ยมนาม	2	7	275
สุวรรณ บุตรศรี	3	6	305	610	สุดใจ เบี้ยจรัส	4	7	275
หันท์ บุตรศรี	3	6	305	610	ทวี ปุริศรี	2	7	275
คลัง คิริเจตน์	2	6	305	915	สง่า แยมเนล	7	7	275
สงคราม คิริเจตน์	3	6	305	610	ฉอ้อน บุษชา	2	7	275
สุวรรณ แก้วแสง	3	6	305	610	ดำรง รุ่งสันเทียะ	2	7	275
ทองหล่อ แก้วประภา	2	6	305	915	วน เรืองฤทธิ์	2	7	275
สังเวียน บุญรอด	2	6	305	915	แปง หินคล้าย	4	7	275
โต รุ่งสันเทียะ	2	6	305	915	หล้า ม่วงไม้	2	7	275
สวัสดิ์ วงษ์จันทร์นา	3	6	305	610	อำนวยการ บุญประสม	3	7	275
\bar{X}	2.5	6	305	732	\bar{X}	3	7	275

- หมายเหตุ 1. คิดเวลาทำงานต่อคนต่อชั่วโมงในช่วงเวลา 1 วัน
2. คิดเวลาทำงานต่อคนต่อวันในช่วงเวลา 1 ปี
3. คิดเวลาทำงานต่อคนต่อชั่วโมงในช่วงเวลา 1 ปี